

official or in co-participation with other persons for their benefit or for the benefit of third parties of the charitable organization property. It has been established that the charitable organization distress method committed by an official is full-structured and includes actions for the preparation, direct execution and concealment of the crime. The process of crime committing categories investigated by us consists in committing actions related to the realization of the official's intentions to allocate or embezzle the charitable organization property using its official position. Three methods to directly commit and conceal the charitable organization distress committed by an official considered in the judicial practice examples have been indicated.

Key words: *criminal proceedings; forensic characteristic; committing method; investigation; property; charitable organization; distress; official.*

Стаття надійшла 12 лютого 2018 р.

УДК 343.7

Р. А. Бориславський

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗНИЩЕННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА У СТАТТЯХ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

Комплексно та системно проаналізовано норми Особливої частини Кримінального кодексу України у сфері охорони власності від протиправного знищення чи пошкодження майна. Досліджено проблемні аспекти диференціації кримінальної відповідальності за знищення та пошкодження майна.

Розглянуто практику застосування норм кримінального закону в цій сфері. Вивчено доктринальні положення щодо виявлених проблем диференціації кримінальної відповідальності за таке діяння. Запропоновано окремі способи їх вирішення.

Ключові слова: *кримінальне право України, знищення чи пошкодження майна, диференціація кримінальної відповідальності.*

Постановка проблеми. Згідно з ч. 4 ст. 13 Конституції України «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності»; відповідно до ч. 4 ст. 41 Основного Закону «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності» [1]. Цивільний кодекс України однією з підстав припинення права власності визнає знищення майна (п. 4 ч. 1 ст. 346) [2]. Так, протиправне знищення чи пошкодження майна посягає на гарантоване Конституцією право власності.

Одним із засобів охорони та захисту права власності від протиправних посягань є кримінально-правова охорона власності (зокрема і від знищення та пошкодження об'єктів власності). Кримінальний кодекс України (далі – КК) містить низку норм, спрямованих на виконання цього завдання. Проте нерідко ці норми конкурують між собою, порушують системність кримінального закону, містять оціночні поняття, спричиняють інші проблеми правозастосування.

Стан дослідження. Проблеми кримінальної відповідальності за знищення та пошкодження майна досліджували такі вітчизняні науковці, як Р. В. Асейкін, О. В. Білаш, І. Б. Газдайка-Василишин, В. А. Горбунов, О. П. Дячкін, О. М. Котовенко, С. А. Миرونюк, С. В. Незнайко, Б. М. Одайник, А. В. Сакун, В. П. Самокиш, А. В. Семенюк-Прибатень, Н. О. Сербіна. Незважаючи на значну увагу, що приділялась окремим проблемам відповідальності за знищення чи пошкодження майна у кримінально-правовій науці, комплексне дослідження усіх норм КК, що стосуються цієї проблематики, не проводилося.

Мета статті – зробити комплексний системний аналіз норм Особливої частини КК і виявити проблемні аспекти диференціації кримінальної відповідальності за знищення та пошкодження майна.

Виклад основних положень. Чинний КК майже у кожному розділі Особливої частини містить статті, які передбачають кримінальну відповідальність за знищення чи пошкодження майна. Крім загальних норм (ст.ст. 194, 195, 196 КК), які містяться у Розділі «Злочини проти власності» та передбачають відповідальність за умисне та необережне знищення або пошкодження майна, погрозу знищення майна, кримінальний закон містить низку норм, які передбачають відповідальність за:

- знищення чи пошкодження окремих об'єктів права власності (наприклад, ст.ст. 179, 194-1, 245, 252, 265, 270-1, 277, 292, 297, 298, 298-1, 357, 388, 411, 412 КК України);

- знищення чи пошкодження майна окремих потерпілих (наприклад, ст.ст. 347, 347-1, 352, 378, 399 КК);

- знищення чи пошкодження майна, як форму суспільно небезпечного діяння, що є ознакою об'єктивної сторони окремих складів злочинів, або ж способом їх вчинення (наприклад, ст. 113, ч. 2 ст. 157, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 206, ч. 2 ст. 206-2, ч. 2 ст. 248, ст. 294, ч. 2 ст. 355, ст. 433, ст. 441 КК);

- погрозу знищення майна, публічні заклики до знищення майна, а також завідомо неправдиве повідомлення про загрозу знищення майна (наприклад, ч. 2 ст. 154, ч. 2 ст. 157, ч. 1 ст. 189, ч. 1

ст. 206, ст.ст. 259, 280, 295, 345, 345-1, 346, 350, ч. 1 ст.ст. 355, 377, 386, 398, 405 КК);

– заподіяння майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, які можуть виявлятися, зокрема, у знищенні чи пошкодженні майна (наприклад, ч.ч. 3, 4 ст. 110-2, ст. 197, , ст.ст. 218-1, 219, ст. 236, 237, ч. 4 ст. 240, ч. 2 ст. 242, ст. 247, ст. 251, ч. 2 ст. 258, ч. 2 ст. 258-5, ч.ч. 2, 3 ст. 265-1, ч. 2 ст. 267, ч. 4 ст. 267-1, ч. 2 ст. 269, ст. 270, ч. 2 ст. 274, ч. 2 ст. 275, ч. 3 ст. 278, ч. 3 ст. 279, ч.ч. 2, 3 ст. 281, ч. 2 ст. 282, ч. 2 ст. 283, ст.ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367, 403, 414, 416, 417, 425, 426, 426-2, ч. 2 ст. 439, ст. 446 КК) [3].

Окрім такого широкого кола діянь, пов'язаних зі знищенням чи пошкодженням майна та передбачених Особливою частиною КК, як відомо, існує ще й низка засобів диференціації відповідальності, передбачених у Загальній частині КК (проте вони не є предметом цього дослідження).

Отож для захисту об'єктів власності від протиправного знищення чи пошкодження законодавець використовує доволі широке коло засобів диференціації кримінальної відповідальності. Щоправда, таке урізноманітнення відповідальності за знищення та пошкодження майна незавжди є ефективним і доцільним. Нерідко воно спричинює проблеми правозастосування, а також спірні питання щодо взаємоузгодженості вказаних норм і системності кримінального закону.

У цьому контексті варто погодитись із М. І. Хавронюком, який щодо надмірності диференціації кримінальної відповідальності зазначає: «Наявність такої кількості варіацій одного і того ж виду покарання та сотень різних конструкцій санкцій аж ніяк не свідчить про те, що законодавець ретельно обрахував усі можливі різновиди злочинної поведінки. Навпаки, така варіативність скоріше наштовхує на думку про безсистемність, відсутність будь-яких критеріїв поділу» [4].

До головних проблемних аспектів диференціації кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження майна, на наш погляд, відноситься таке.

1. Виділення спеціальних складів злочинів, потерпілими у яких є працівники правоохоронних органів, працівники органів державної виконавчої служби чи приватні виконавці, журналісти, службові особи чи громадяни, які виконують громадський обов'язок, судді, народні засідателі чи присяжні, захисники чи представники особи. Водночас йдеться не лише про знищення чи пошкодження їх майна, але й про погрозу вчинення таких дій.

Проблема, на наш погляд, виявляється у тому, що: право власності різних осіб охороняється по-різному. Це може бути виявом

порушення принципу рівності всіх громадян перед законом. Зокрема в разі знищення чи пошкодження майна «звичайних смертних» кримінальна відповідальність настає лише за умови заподіяння майнової шкоди у великому розмірі (200 000 гривень 2017 року). Водночас кримінальна відповідальність за знищення чи пошкодження майна «спеціальних» потерпілих настає незалежно від розміру заподіяної шкоди. На практиці це призводить до випадків, коли зірвання погону і чотирьох гудзиків із форменого одягу працівника правоохоронного органу в ході заподіяння йому легких тілесних ушкоджень кваліфікується як пошкодження майна, з огляду на його службову діяльність (ч. 1 ст. 347 КК) сукупно із ч. 2 ст. 345 КК [2].

Що ж до караності таких діянь, то аналіз санкцій вказаних норм КК дає змогу зробити лише один висновок – про цілковиту безсистемність і відсутність будь-яких критеріїв їх визначення. Наприклад, максимальний строк найсуворішого покарання за знищення чи пошкодження майна «спеціальних» потерпілих становить: журналіста, працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця – **обмеження волі на строк до п'яти років**; службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, – **позбавлення волі на строк до чотирьох років**; судді, народного засідателя чи присяжного – **позбавлення волі на строк до п'яти років**; захисника чи представника особи – **позбавлення волі на строк до трьох років**. Водночас санкція ч. 1 ст. 194 КК України (загальної норми) як найсуворішого покарання передбачає **позбавлення волі на строк до трьох років**.

Таких прикладів можна наводити багато. Деякі з них абсурдні – санкція за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи є більш м'якою (нижня межа – штраф від 950 до 1 700 грн), ніж санкція за погрозу знищення чи пошкодження їх майна (нижня межа – арешт на строк до шести місяців).

З огляду на нещодавні зміни до КК, окремі норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за знищення чи пошкодження майна «спеціальних» потерпілих, доповнені словами «у тому числі після звільнення з посади», «у тому числі у минулому». Проте такі зміни внесені не до всіх «спеціальних» норм. Чим знову порушено принцип системності кримінального закону та принцип рівності всіх перед законом. Адже знищення майна колишнього працівника правоохоронного органу, з огляду на його колишню службову діяльність, утворює склад злочину, передбачений ст. 347 КК. Заразом аналогічні дії стосовно колишнього судді не містять ознак складу злочину, передбаченого ст. 378 КК.

2. Ще один проблемний аспект – спеціальні склади злочинів, предметом яких є окремі об'єкти власності. На практиці це призводить до труднощів у розмежуванні цих складів злочинів між собою. Адже ідентичний об'єкт власності може бути віднесений до релігійної споруди або культового будинку (ст. 178 КК), до релігійних святинь (ст. 179 КК) та до об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ч. 2 ст. 298 КК). Також надмірною деталізацією, як видається, є існування в КК трьох складів злочинів, що передбачають знищення чи пошкодження: об'єктів електроенергетики (ст. 194-1 КК), об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1 КК), ліній зв'язку (ст. 360 КК). На цих проблемних аспектах неодноразово зосереджувалися вітчизняні науковці. Зокрема І. Б. Газдайка-Василишин пропонує перенести ст. 194-1 КК та 360 КК до Розділу XI КК [5, с. 90]. Р. О. Мовчан та А. А. Незнайко пропонують об'єднати кримінально-правові, закріплені ст.ст. 194-1, 270-1 та 360 КК, в одній статті КК. Проектовану статтю, якою має передбачатися кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів життєзабезпечення, пропонують розмістити в Розділі VI КК [6, с. 280]. А. В. Семенюк-Прибатьєн вважає, що доволі обгрунтованою є пропозиція про виключення із КК України статей 194-1, 270-1 та 360 [7, с. 156].

3. Наступне проблемне питання – це випадки, коли як кваліфікуюча ознака якогось складу злочину є діяння, передбачене в основному складі злочину «поєднане із знищенням чи пошкодженням майна». Така кваліфікуюча ознака нерідко трапляється у КК (частини другі статей 157, 189, 206, 206-2, 355 КК) і в жодному із цих випадків не згадується про загальнонебезпечний спосіб такого знищення чи пошкодження. Санкції більшості цих норм як найсуворіше покарання передбачають 5 років позбавлення волі (лише у ч. 2 ст. 189 КК – 7 років позбавлення волі). Водночас санкція ч. 2 ст. 194 КК (зокрема знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом) найбільш суворим покаранням встановлює 10 років позбавлення волі. Тому виникає питання, якщо під час вимагання майно потерпілого знищено загальнонебезпечним способом, чи охоплює повністю ч. 2 ст. 189 КК усі дії винного, чи потрібна додаткова кваліфікація за ч. 2 ст. 194 КК?

Аналогічна проблема раніше існувала й стосовно конкуренції ч. 2 ст. 194 КК із тими спеціальними нормами, які передбачають відповідальність за знищення чи пошкодження майна окремих спеціальних потерпілих (ст.ст. 347, 352, 378 КК). Проте законодавець усунув проблемність цього питання, доповнивши вказані спеціальні норми такою кваліфікуючою ознакою, як вчинення шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом.

4. Ще однією (останньою у цій статті, проте не за важливістю) проблемою, пов'язаною з кримінальною відповідальністю за знищення чи пошкодження майна, є розмір шкоди, передбачений ч. 1 ст. 194 КК. Згідно з цією нормою кримінальна відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна настає лише у випадку, якщо такими діями спричинено майнову шкоду у великих розмірах (станом на 2017 рік – це 200 000 грн). Якщо вартість знищеного чи пошкодженого майна нижча за вказану суму, єдиним засобом захисту порушеного права власності є цивільно-правова відповідальність.

Не заперечуючи необхідності визначення нижньої межі розміру заподіяної шкоди, внаслідок кримінально-карного знищення чи пошкодження майна, все ж таки вважаємо, що вона повинна бути суттєво нижчою. Ба більше, чинна редакція ст. 194 КК сконструйована так, що не дає можливості кваліфікувати як злочин, передбачений ч. 2 цієї статті, знищення чи пошкодження майна способом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, якщо такими діями не заподіяно шкоди у великих розмірах. Хоча на практиці випадки такої кваліфікації трапляються доволі часто. Наприклад, вироком Заводського районного суду м. Запоріжжя від 30 жовтня 2017 року визнав підсудного винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 194 ч. 2 КК України, та засудив його до трьох років позбавлення волі, встановивши такі обставини: 05.08.2017, приблизно о 14 год 00 хв, підсудний, маючи умисел на знищення чужого майна шляхом підпалу і реалізуючи його, підійшов із правої сторони до автомобіля марки «ВАЗ-21013» та підпалив переднє пасажирське сидіння вказаного автомобіля, вартістю 35 209 грн. Унаслідок загорання з переднього пасажирського сидіння відбулося розповсюдження вогню по всьому автомобілю, що призвело до його знищення та непридатності до подальшого використання за цільовим призначенням, у результаті чого автомобіль перетворився на металобрухт, чим спричинив потерпілому матеріальну шкоду в розмірі 35 209 грн [8].

Проте, на наш погляд, при вирішенні цього питання варто погодитись із аргументами, висловленими І. Б. Газдайкою-Василишин: «Кваліфікований склад злочину, окрім кваліфікуючої ознаки, повинен містити усі ознаки основного складу. Умисне знищення чи пошкодження майна, яке не заподіяло майнової шкоди у великих розмірах, не є кримінально-карним діянням (незалежно від способу його вчинення й інших обставин). Тому у випадку, коли умисне знищення чи пошкодження майна вчинене загальнонебезпечним способом, не заподіяло майнової шкоди у великих розмірах, дії винного не утворюють закінченого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК» [5, с. 125].

Тому, кваліфікуючи такі діяння за ч. 2 ст. 194 КК, суди вдаються до розширеного тлумачення кримінального закону, найімовірніше інтуїтивно відчуючи, що підпал автомобіля не повинен бути безкарним. Хоча є і випадки відмов у порушенні кримінальних проваджень чи закритті кримінальних проваджень за відсутністю ознак складу злочину (враховуючи те, що сума знищеного чи пошкодженого майна менша, ніж шкода у великих розмірах). Видається, що ця проблема повинна бути вирішена на законодавчому рівні.

Висновки. Це лише окремі проблемні аспекти диференціації кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження майна, що стосуються окремих засобів диференціації, передбачених Особливою частиною КК. Дослідження цих проблем і пошук шляхів їх вирішення є перспективним напрямом наукових досліджень.

1. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1483496237916671>

2. Цивільний кодекс України. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1448890251005665>

3. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1479731177597694>

4. Хавронюк М. І. Диференціація кримінальної відповідальності: чи кримінальна безвідповідальність? URL: <http://www.zakonoproekt.org.ua/diferen-tsiatsiya-kriminalnoji-vidpovidalnosti-chi-kriminalna-bezvidpovidalnistj.aspx>

5. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 212 с.

6. Мовчан Р. О., Незнайко А. А. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів життєзабезпечення: перспективи удосконалення та систематизації норм. *Форум права*. 2014. № 2. С. 274–285.

7. Семенюк-Прибатень А. В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за Кримінальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2016. 241 с.

8. Вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя від 30 жовтня 2017 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69905753>

9. Вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області від 22 листопада 2011 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20628012>

Boryslavskiy R. A. Differentiation of criminal liability for destruction and damage to property in the articles of the special part of the Criminal Code of Ukraine

The article deals with the comprehensive system analysis of norms of the special part of the Criminal Code of Ukraine in the field of property protection

against illegal destruction or damage to property. The problematic aspects of the differentiation of criminal liability for destruction and damage to property are examined.

The analysis of doctrinal principles concerning the revealed problems of differentiation of criminal liability for such kind of activities is carried out. In particular, four problematic aspects of the differentiation of criminal liability for destruction and damage to property are distinguished: the existence of special criminal and legal norms, which provides for liability of law enforcement workers, employees of the bodies of State Executive Service or private executors, journalists, officials or citizens who perform public duty, judges, people's assessors or jurors, defenders or representatives for the destruction or damage to property (as well as the threat of destruction or damage to their property); the existence of special criminal and legal norms, which provides for liability for destruction or damage to individual objects of property; the provision of a qualificatory feature of constituent elements of «actions, combined with destruction or damage to property»; the establishment of a minimum amount of damages caused by the destruction or damage to property at the level of 250 tax free allowances of citizens in part 1 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine.

The practice of applying the norms of criminal law in this field is analyzed. Special ways of solving the revealed theoretical and practical issues are proposed.

Key words: criminal law of Ukraine, destruction or damage to property, differentiation of criminal liability.

Стаття надійшла 15 лютого 2018 р.

УДК 343.611.2

О. М. Дуфенюк

ДОСВІД ПОЛЬЩІ СТОСОВНО УЧАСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Продовжено серію публікацій, присвячених висвітленню наукового матеріалу, зведеного та проаналізованого у рамках участі авторки у Стипендіальній програмі ім. Л. Кіркланда у 2016–2017 р. Досліджено процесуальні підстави, моделі залучення судових експертів, підстави відводу, а також оплати праці у кримінальному провадженні за законодавством Республіки Польщі. На підставі ґрунтового аналізу нормативно-правових актів, наукових праць і науково-практичних коментарів сформульовано висновки стосовно відмінностей правового регулювання участі судових експертів в українському та польському кримінальних провадженнях.

Ключові слова: експерт, судова експертиза, висновок експерта, доказ, процесуальна підстава, кримінальне провадження.